

-Данилова Мария Романовна -Воспитатель
МБДОУ ЦРР д/с №16 "Золотинка"
Республика Саха (Якутия) г. Якутск;

**Бырайыак : «Байанай ымыытын ыллатан» - улахан бөлөх оҕолоругар аналлаах
бырайыак**

Улахан бөлөх - “Сулусчаан” бөлөх

Иитээччи: Данилова М.Р

Кыттаачылар: иитиллээччилэр, төрөппүттэр, ,иитээччилэр.

Буолар кэмэ: Сэтинньи ый

Бырайыак көрүнэ: алтыһан – чинчийи

Тыһаан турар чахчыта :

Өбүгэлэрбит биир сүрүн дьарыктарынан бултааһын этэ. Кинилэр саныылларынан сорсуннаах булчут Байанайдаах буолар. Байанай — үүс-киис танаастаах аарыма кырдыаҕас оҕонньор, баай хара тыа баһылыга, булт иччитэ. Булчут Байанайы аахайбат, сэниир буоллаҕына булдуттан кураанах төннөн кэлиэн сөп. Аны бултаабыт булдуттан дьонугар-сэргэтигэр бэрсибэтэҕинэ, Байанай кыһыһар, оччоҕуна булчут эмиэ халтай хаамыан сөп. Байанай олус аһыныгас. Кини дьонго үксүгэр быстар- охтор, өлөр-хаалар күннэригэр өрүһүлтэ буолар, баай хара тыа булдуттан өлгөмнүк бэрсэр эбит. Айылҕаҕа үс эйгэ- үс кут баар: салгын, уу, сир.

Хамсыыр харамай эгэлгэтэ (көрүнгэ) ити үс эйгэттэн биригэр тарҕанан олохсуйар. Биһиги дойдубут киэн нэлэмэн иэнигэр аата-ахсаана суох араас хамсыыр харамай баар.

Биһиги дойдубут олус киэн сиригэр тайаан сытар. Айылҕатын туруга сиригэр араастык уларыһар. Хаһан, ханна, хайдах итии-тымныы, ардах-кураан буолара барыта холбуу климат диэн ааттанар. Ханнык баҕар дойдуга үүнэр үүнээйи, хамсыыр харамай, дьон-сэргэ олоҕо барыта климаттан тутулуктаах. Хас биирдии хамсыыр харамай ол тустаах усулуобуйатыгар ныматыйбыт. Ол курдук, тас эйгэҕэ сөптөөх усулуобуйа (аһылык, уу, салгын, сырдык, ичигэс) баар буоллаҕына, онно сөп түбэһэн, тыһаар тыһааннаах үчүгэйдик сайдар, ууһуур. Хайа түбэһиэх усулуобуйаҕа олорор харамай суох. Ууга үөскуур тыһаар тыһааннаах хонууга өлөр, ойуур кыһа ууга кыһаан олорбот. Ол аата, хамсыыр харамайдар тарҕаныылар олорор эйгэлэрин усулуобуйатыттан: температураттан, сииктэн, сырдыктан, почва хайдаҕыттан, үүнээйиттэн тутулуктаах. Онон сорох харамай уулаах сири, сорох сис тыһаан, сорох тымныы, сорох ичигэс, сорох хайалаах, сорох аһаҕас, куйаар сири ордорор.

Ити курдук айылжаа үөскүүр хамсыыр харамай тулалыыр эйгэ араас усулубуйатыгар ньыматын, өлөн-сүтэн, эстэн хаалбакка, төрөөн-ууһаан тэнийэр.

Бырайыак сыала : Байанай ыйын – Сэтинньи туһунан билиини ханаты – чинэтии, өбүгэ үтүө үгэһигэр убаастабылы иитии, айылжаа харыстабыллаах сыһыанна иитии, булчукка убаастабылы инэри. Байанай ыйыгар анаан ытыллыбыт үлэни түмүктээһин, саха киһитин төрүт дьарыга булт туһунан оҕолор билиилэрин чинэтии, өбүгэлэр үгэстэрин, булт сизэрин – туомун кыра саастан билэн, убаастаан , тутуһа , удьордуу улаатарга иитэн билиһиннэри. Айылжаа тапталы, харыстабыллаах сыһыаны инэри. Оҕо айар дьоруун сайыннары (уус – уран тыл, ырыа, саха айымньылары, тыл-өс уо.д.а)

Бырайыак сорукара:

Оҕо айылжаттан бэриллибит билэ-көрө сатыыр сатабылыгар олобуран, үөрэтиигэ, иитиигэ дөбөннүк тийимтиэ буоллун диэн манньк ньымалары, үөрэтэр матырыяаллары танныбыт:

- Сарсыардаанньы эрчилли
- Хамсанылаах ,спортивнай оонньуулар.
- Бэсидэлэр
- Көрдөрөн билиһиннэрэр матырыяаллар \ презентация\
- Таабырыннар
- Тарбах былчыннарын сайыннара оонньуулар
- Аралдьыйы «Байанайга ыалдьыттааһын»

«Байанай » бырайыак ытыллар былаана

1 Бэнидиэнник - Баай байанай диэн кимий? – билиһиннэри

- Баай Байанай мэтириэтин көрүү -ырыты
- Тоҕо Байанай диэн ааттаабын быһаары
- Уруһуй – Тыа- ойуур диэн тугуй?\оҕо үлэтин быыстапка\
- Саха сирин тыатыгар үүнэр мастар – быыстапка

2. Опуорунньук - Баай Байанай маанылаах кыллара

- Саха сиригэр олохтоох тыа кыллара – быыстапка
- Өйү - санааны уһугуннара оонньуулар - тыа кылларын суоллара , кыллара саналара
- Мусуойга дьарбайы

3. Сэрэдэ - Байанай кистэлэннэрин чинчийи

- Булчут суруллубатах быраабылата
- Тѳа5а сѳлдѳыы быраабылалара
- Мини викторина : “ Байанайга ыалдѳыттаанын”

4. Чѳппиѳр – Байанай ооннѳуулар

- Хамсаныылаах ооннѳуулар : « Энѳлѳѳх тыа5а», « Булчуттар», “ Куобахтар”
- Остуол ооннѳуулар : “ Булчуттар”, “ Тыа кыылларын суолларн таба таай”, “ Туох кутуругай?
- Өйү- санааны сытыылыыр ооннѳуулар : “ Таай, бу ханнык кыыл суолай?”, “ Ханнык тыа кыылын куолаһай?”

5. Бѳѳтинсѳ – “Байанайдаах булчут буоларга дѳулуһуом”

“Аар тайѳам суугуна” - кѳрѳх ооннѳуу – аралдѳыйыы.

Былаана :

- Оѳо ѳлѳтин быыстапката
- Бырайыак чѳрчитинѳн онѳууллубут матырыйаал быыстапката \онѳууктар, лѳпбук, ИКТ уо.д.а\
- Сценарий
- Тыа кыыллара – мусуой экспонаттарын быыстапката.
- Флешмоб “ Байанайдаах булчт ѳрѳгѳй ѳнкѳѳтѳ “